

ÇAĞDAŞ TATAR ŞİİRİNDE İSTANBUL KONUSU*
(Çulpan Zarif ve Rife Rahman Şiirleri Misalinde)

ТЕМА СТАМБУЛА В СОВРЕМЕННОЙ ТАТАРСКОЙ ПОЭЗИИ
(На примере стихотворений Чулпана Зарифа и Рифы Рахман)

THE SUBJECT OF ISTANBUL IN CONTEMPORARY TATAR POETRY
(Examples of Culpan Zarif and Rife Rahman Poems)

Doç. Dr. Leyla MİNGAZOVA**

[Yıl: 1, Sayı: 1, Kış 2008, s. 161-172.]

ÖZET

İstanbul ile ilgili şiirler, Tatar edebiyatında yenilik ve gelenek arasındaki çetin münasebeti yansıtarak Tatar şiirinin gelişim sürecini düşünmek için zengin bir malzeme vermektedir. Çağdaş şairler, Tatar şiirini Doğu şiirine özgü zarafet ve güzellik ile zenginleştirerek şiire yeni konular, yeni duygular, yeni ahenk getirdiler.

İstanbul konusunu işleyen şiirlerinde Çulpan Zarif'in bu toprakları kutsal olarak algılaması ve burada yaşadığı duygularından güç kuvvet alarak hayata sanki yeniden doğması Türk ve İslam kültürüne özgü tasvirler, kıyaslar kullanarak çok güzel tasvir edilmektedir. Rife Rahman ise şiirlerinde fikir ve duygu bütünlüğünü aramaktadır. Şair, yabancı bir ülkeye gelip kendi vatanının kıymetini daha derin anlamaya başlamaktadır. Hem Ç. Zarif'in hem R. Rahman'ın şiirlerinden bir zamanlar Sovyetler döneminde siyasete bağlı olarak dilinden, dininden ve tarihinden kopmaya başlayan Tatarların yeniden öz dinine, öz tarihine, millî köklerine dönmeye başladığını görebiliriz.

Anahtar Kelimeler:

Çulpan Zarif, Rife Rahman, Tatar, Çağdaş Tatar şiiri, İstanbul.

РЕЗЮМЕ

Стихотворения о Стамбуле, отражая сложную взаимосвязь между традицией и новаторством, являются богатым материалом для изучения развития современной татарской поэзии. Современные поэты принесли в татарскую поэзию новые темы, чувства и мелодику, обогащая ее красотой и изяществом, присущими восточной поэзии.

В стихотворениях, посвященных Стамбулу, Чулпан Зариф, всем сердцем понимая святость этого города, черпает в своих чувствах

---

* Bu makale, *Uluslar arası Türk Kültüründe İstanbul Sempozyumu*'nda bildiri olarak sunulmuştur (03-05 Nisan 2008 İstanbul).

** Tatar Sosyal Bilimler ve Pedagoji Üniversitesi Tataristan / RUSYA Tatar Filolojisi Fakültesi Tatar Edebiyatı Bölümü

такую силу, что начинает чувствовать себя заново рожденной. Все свои чувства и переживания она дает прочувствовать через образы, присущие тюркской и исламской культуре. Другая поэтесса Рифе Рахман в своих стихотворениях стремится к цельности чувств и мыслей. На чужбине она еще сильнее прочувствовала любовь к Родине. И в стихотворениях Ч.Зарифа, и в стихотворениях Р.Рахман мы можем увидеть, как татары, в Советское время оторванные от своей истинно национальной культуры и религии, стремятся заново осознать свою историю, в желании вернуться к своим истокам.

Ключевые слова:

Чулпан Зариф, Рифа Рахман, татары, современная татарская поэзия, Стамбул.

Son yıllarda Tatar şiirinde Türkiye, ayrıca İstanbul konusu özel yer almaya başladı. Aslında, bu çok doğal. 1980'li yıllarda Sovyetler Birliğinde ortaya çıkan değişikliklerin sonucu, Tatar Türkleri kendi geçmişi, kendi tarihi ile yakından ilgilenmeye başladılar, değişik ülkelerle yeniden bağlantı kurma imkânı kazandılar. Bu tür siyasi ve sosyal olaylar tabii ki edebiyata da yansdı. Türkiye, müstakil olan tek Türk devleti olarak Tatarlara geçmişte çeşitli konularda destek çıktı. Türkler ile Tatarlar asırlarca sıkı bir ticari ilişki içinde oldular. Tatar Türkleri hacca da mutlaka İstanbul üzerinden gitmeyi tercih ederler, eğitim görmek için de genelde Türkiye'yi seçerlerdi. XX. Yy. başında Rusya'da hâkimiyete Bolşevikler gelince A. İshaki, Y. Akçura, S. Maksudi gibi birçok Tatar aydını Türkiye'ye sığındı.

Tatar edebiyatında İstanbul konusu değişik dönemlerde yazılan seyahatnamelerde, uzun hikâyelerde yer aldı. Bu konu daha özel olarak gerçekçi ve romantik yönleri ile çağdaş Tatar şiirinde de açıldı. Şairler için İstanbul artık sadece güzel bir şehir olarak değil, aynı zaman tarih, hayal, umut ve aşk diyarı olarak da kabul edilmeye başladı.

İstanbul konusu Tatar şiirinde Çulpan Zarif, Rife Rahman, Marat Zakir, Nur Ahmediev, Rkail Zeydulla, Ravil Feyzullin, Rustem Sulti gibi şairlerin eserlerinde işlendi. Bunlardan erkek şairlerin eserleri daha çok gerçekçi tasvirlerin üzerine kurulmuş olup derin felsefi düşünce ve vatanseverlik duygularını yansıtmaktadırlar. Bu şiirlerde zaman, kâinat ve ebediyet gibi konular el ele gelmekte, onların aracılığı ile şairler şahıs, millet konuları yanında Türk boylarının yaşam tarzı hakkında kendi fikirlerini sunmaktadırlar. Çulpan Zarif ve Rife Rahman gibi Tatar kadın şairlerinin eserlerinde de aynı konular işlenmekte ama artık daha içten, daha romantik

duyguların yardımıyla. Şairler, kaderin uyguladığı sınavları geçerek olgunlaşıp Türk-Tatar boylarının zor, karmaşık kaderini düşünüyor ve dikkati insanın iç dünyasına yönlendiriyorlar.

İstanbul konusu açısından ilk sırada Çulpan Zarif'in şiirlerini incelemek daha doğru olur. Çünkü bu şiirlerde İstanbul hem geçmişini hem bugünü ile en güzel şekilde tasvir edilmekte, bütün tarihi yerleri ile açılmakta ve okuyucuları kendine o kadar âşık etmektedir ki onlarda İstanbul'a gelip bu muhteşem hüsne, bu büyük tarihe kendi elleri ile dokunma isteği uyandırmaktadır.

Ç. Zarif'in "İstanbul'da Yazın Son Anları" isimli şiirinde bir birini takip eden üç aşama gözükür. Bunlar, İstanbul'a tutku derecesinde inanılmaz bir aşk, bu topraklara tarihî bir özlem; bu duygulardan kaynaklanan umutların, hayallerin yanında memlekete olan hasret ve nihayetinde yabancı bir ülkede kendini bulabilme, murada erme. Ayrıca Ç. Zarif, kendi şiirlerinde duygu özgürlüğü ile beraber simge, istiare, mübalağa, benzetme gibi söz sanatlarından da ustaca yararlanmaktadır.

Ç. Zarif'in İstanbul konusunu işleyen "Merhaba, İstanbul!" adlı şiiri özel bir incelemeye değer.

*İsänme İstanbul, soltannar kalası! Merhaba İstanbul!
Sultanlar kal'ası!*

*Tagın min äle bu, ber Tatar balası... Ben geldim, yine ben,
bir Tatar balası...*

Çulpan Zarif, sanki canı okşayan en hafif esintiyi, Tatar-Türk boylarının en duyulur duyulmaz kalp atışını hissediyor. O, yeni, değişik tasvirler kullanarak Türk boylarının kaderinden bahsediyor. Örneğin, Kazan Hanlığı'nın Korkunç İvan'a esir düşmekten sonra Tatarların devletsiz kalması, "her taşı altına değer olan", «şanı hep devletli, tarihi tahtlı» İstanbul'un ise tersine dimdik ayakta durup onu kazanmaya gelenleri kendi güzelliği ile esir etmesi mübalağa sanatı yardımı ile verilmektedir:

*Yavlarga kilgänlär sine ber kürüdä,
Kazanmaya gelenler sana ilk bakıştan
Äsirgä äylänep, danıña kümelgän.*

Esir düşüp şöhretine ebediyen gömülmüş.

Bu şiirinde Ç. Zarif, İstanbul'un mermer kucağına sığıp kendinin geçmişte bu şehirde yaşadığını, buralara ait olduğunu düşünerek durmaksızın karmaşık duygularla dolu ruhunu sorgulamakta:

*Kem idem ütkändä, körpä ber kilenme?
Kim idim geçmişte, körpe bir gelin mi?
Soltannar karşımda başların ideme?*

Sultanlar önümde başını eğdi mi?

Ällä soñ sugışta alingan ganimät
Yoksa ben savaşta alınan ganimet
İdemme? Bazarda satılğan kol dimäk... Mi idim?
Pazarda satılan kul demek...

İstanbul bu şiirde sanki bir canlı gibi tasvir ediliyor; şair içten seslenerek onun avucuna “yorgun gönülden damlayan şiir gibi dökülmekte”, yağmurun altında onun “yaşlanmış yüzünü, üşüyen elini” öpmekte. Daha fazlası, şairin gönlü, tıpkı sevgilisi ile görüşmeye gelmiş gibi heyecan ve coşku ile dolu.

Sadece şehir değil, bu şiirde hatta yel kişileştirilerek “Türk kimliği”ni taşımaktadır:

Känizäk nazlagan soltanday cil isä
Cariyeyi okşayan sultan gibi eser yel

Ç. Zarif tarafından İstanbul’da yaşanan yoğun duyguların kaynağı, İstanbul’a olan inanılmaz bir sevgidir:

Yarannar tibrälä, cil isä, cil isä...
Sardunyalar sallanır, yel eser, yel eser...
Bu kadar söyüneñ säbäben ber belsäm!..
Bu kadar sevmemin nedenini bir bilsem!..

Şair, buralara şehri eline düşürmeyi amaçlayan bir cihangir olarak gelmiyor. O, İstanbul’a vurulmuş yüreğine görücü olup gelmekte:

Min sine, İstanbul, ciñärgä kilmädem,
Ben seni İstanbul yenmeye gelmedim,
Tähetkä utırıp keş tunnar kimädem.
Tahtına oturup beyaz kürk giymedim.

Min monda barı tik ber garib, yulavçı.
Burada ben ancak bir garip, bir yolcu.
Min – siñä yörägem kitergän ber yavçı...
Ben, sana yüreğim gönderen görücü.

Bu mısralar, şairin İstanbul’a beslediği sevgiyi en içten bildirmektedirler. Zorlamak, esir düşürmek yok. Aşktan coşmak, güzelliğe esir düşmek var!

«Orada Hisler Renksiz» adlı şiirinde Ç. Zarif kendi duygularını anlatırken İstanbul’un birçok tarihî yerlerine değinmekte. Duygularının böyle bir şehirde yaşanması şiire inanılmaz bir zenginlik katmakta. Bir taraftan, imkânsız aşkın seven gönle verdiği bir umutsuzluk, yorgunluk hissediliyorsa, öbür taraftan bu duyguların aracılığı ile biz, Tatarlar, İstanbul’u tanıyoruz. İşte Türk sultanlarının

yaşadığı Topkapı sarayı, iki kıtayı birleştiren Boğaziçi köprüsü... Şair, burada yaşanan duyguları «geçen devletlerin baharına», «güneşten solmuş bayrağın rengine» «sultan yatağındaki cariyelerin sevgisi»ne benzeterek Türk kültürü ile ilgili birçok unsuru anmakta. Kıyaslamalar da Türk ve İslam kültürüne özgü. Dileklerini «sultana kötü haber getiren» elçinin çaresizliğine ve «seccade üzerinde duaları kabul olmadığından aciz kalan» sofiye benzetiyor. Şiirde dilekleri özdeşleştiren daha bir simge var. O, Boğaziçi'dir. Boğaziçi, sanki insan gönlünün derinliğini, ne kadar karmaşık ve karanlık olduğunu anlatmak için anılmakta. Onun üzerindeki dantelli köprü ise şairin dileklerinden ortaya çıkıp yükselen yüce bir duyguya benzetilmekte.

Ç. Zarif'in başka bir «Bu Beyazıt Camiinde» adlı şiirinde İstanbul'daki en eski ve en güzel camilerden biri olan Beyazıt camii tasvir edilmekte. Camide olan nesnelere ve cami avlusuna inen kuşlar, şairin gönül durumunu anlamaya yardım eden önemli detaylardır. Bu şiiri, İstanbul'a gelip Osmanlı camilerini görmeyen bir Tatarın anlaması çok zor! İşte cami avlusunda uçuşan güvercinler, yeşil kumaştan yapılan kapı örtüsü, cami kubbesinin iç tarafına yazılan ayetler, camiye gelen birisi tarafından okumak için açılan Kuran-ı Kerim, cami içindeki sütunlar, büyüklüğü ve güzelliği ile şaşırtan kocaman kandil... Onlar hepsi sadece bir tasvir değil, aynı zaman şairin ruh hâlini anlamaya yardım eden unsurlar da. Meselâ, avluda uçan güvercin şairin huzur bulamayan canını, cami kubbesine yazan kutsal sözler dört tarafını saran kederi, tek tek duran sütunlar yalnızlığın sonsuzluğunu, başucunda yanan kandil ise yıldız kümesleri ile dolu cihanı simgelemekte. Başına kara şal örtünüp camide düşünceye dalan şair, tıpkı bütün devirlerde yaşayan şairler gibi bütün cihana yad bir can olarak çıkmakta karşımıza.

“Marmara Sahilinde Güller” adlı şiirinde Ç. Zarif, “Merhaba, İstanbul!” şiirinde dile getirdiği konuyu işlemeye devam etmektedir. Yani geçmişte kendisinin bu topraklara ait olduğunu düşünmektedir. Şair, sanki yabancı bir şehre değil de yüzyıllar sonra tekrar memleketine dönmüş gibi:

Tuzannan yañarıp, yänä
Topraktan yenilenerik
Siña kilgänçe, İstanbul,
Sana dönünceye kadar İstanbul
Küpme gasırlar uzgan!..
Nice asırlar geçmiş!

Şair, Marmara denizi kıyısında güneşe uzanan gülleri coşup öperken asırlara uzanan ve canına huzur vermeyen bir susamanın –

elinde olanlarla yetinememenin- nedenini aramakta ve bu susuzluktan kurtuluşu İstanbul'un denizlerinde görmekte:

Marmar diñgez buyı – göllär...

Marmara sahilinde güller...

Gasırlarga suzılıp ta

Asırlara uzanıp da

Bu betmäs nindi susav?

Bu nasıl bir sonsuz susama?

Susavımnı basmamsı dip

Susuzluğumu giderir diye

Bu diñgezläreñ, İstanbul,

Bu denizlerin İstanbul

Uçlarım siña suzam!

Ellerimi sana uzatıyorum!

Daha fazlası, Ç. Zarif, Marmara sahilinde açan güllerin kaderini kıskanarak ilinde giyemediği tacı İstanbul'da, Türkiye toprağında giymeyi umut ediyor:

Tamçı gına ömet birçe,

Bir damla umut versene

Sindä kiyargä, İstanbul,

Sende giyeyim İstanbul

İldä kimägän tancı!..

İlde giymeyen tacı!

Ç. Zarif'in şiirdeki kazançlarından en önemlisi, Türklere ait en küçük bir şeyin bile onun için büyük bir kıvanca, gurur ve ilham kaynağına dönüşmesidir. Böyle olmasaydı, Türk halkının kutsal geleneklerine, büyük şairlerinin eserlerine olan sonsuz sevgiyi şair nereden bulurdu? En önemlisi, bütün Türklere özgü olan imana, örf-adetlere sadakat, millî gururluk hissi Ç. Zarif'in şiirlerinde Türklerin duygusallığını, sıcakkanlığını sindiren İstanbul ile bütünleşmektedir.

Ç. Zarif'in şiirde kullandığı tasvirlerin bir rastlantı olmadığını düşünüyoruz. Onlar, şairin duygularını daha güzel bir şekilde vurgulamak için sanki özenle seçilmiş. Örneğin, Tatarların çok sevdiği sardunya her Tatar evinde yetiştirilen bir çiçek olarak şiirde asırlardır en önemli, en içten, en gizli duyguları anlatmıştır. Güvercinler ise, özellikle çift güvercin, Tatar edebiyatında her dönemde aşkın ve barışın simgesi olmuştur. Ç. Zarif de kendini cami içinde masmavi kubbeye doğru uçan ve bir hayal gibi gözüken güvercine benzeterek İstanbul'a taht ve şan değil, aşk ve huzur aramaya geldiğini bildirmekte.

İstanbul konusunu işleyen şiirlerinde Ç. Zarif'in vatanı, memleketi kutsal olarak algılaması ve bu duygulardan güç kuvvet

alarak hayata sanki yeniden doğması ayrıca güzel tasvir edilmekte. İstanbul'da, oradaki günlük hayatta ve onun doğasında şair kendi vatani, Kazan şehri ile benzerlikler bulmakta. Belki de bunun için bu iki toprak ona çok yakın ve kutsaldır? Ama İstanbul ne kadar cezp etse de şairi, Tatarların başkenti Kazan şehrini şairin aklından bir türlü silememekte:

Yuğysä yırakta kötkännär, Kazan bar!

Oysa uzakta bekleyenler, Kazan var!

Anda da bäyrännär, mäçetlär, azan bar!..

Orada da bayramlar, mescitler, ezan var!

İdel-Yort! Bälki dä sinnän dä danlırak,

İdil-yurt! Belki de senden daha şanlı,

Küñelgä bik yakın, kaytırga bik yırak...

Gönlüme çok yakın, dönmek için çok uzak...

Şiirde sanat seviyesine yükseltilecek duygular, edebi bir umumileştirme sonucudur. Ç. Zarif yukarıda andığımız şiirlerinde tarihi geçmişe yönelip bugün ve gelecek hakkında düşünmekte. Güzelliğin ebedi olduğunu vurgulayarak, şair bir gün İstanbul şehri depremden dolayı yeryüzünden silinip gitse bile gönlünden asla silinmeyeceğini, bu şehrin harabelerine olsa da yine gelip "Merhaba!" diye sesleneceğini bildirmekte:

Cir teträp harabä hälenä kilsä dä,

Depremden dolayı olsan da harabe

Min yanä däşärmen: "İstanbul, isänme!"

Ben yine derim ki "İstanbul, Merhaba!"

Gördüğümüz gibi, sise bürünmüş İstanbul şehri Ç. Zarif'in şiirlerinde güzellik düşüncesi ile özdeşleştirilmekte ve yeni anlamlar çıkararak şairin önemli sonuçlara varmasına bir vesile olmakta. Çünkü Ç. Zarif her detaydan başarılı bir şekilde yararlanıp çok güzel tasvirler yaratmakta, kâinatı canlandırmakta ve insan ruhunu bu kâinatın bir parçası olarak görmekte. Şiirlerde İstanbul adının sık anılması, bir fikri daha etkili yapmak için cevabı beklenilmeyen soru ve eşanlamli kelimelerin kullanılması, mübalağa, benzetme, istiare, teşbih, mecaz gibi söz sanatlarından en başarılı şekilde yararlanması, bunlar hepsi İstanbul'a olan hayranlık duygusunu daha derinleştirmekte, okuyucuyu daha bir etkilemektedirler. Ç. Zarif'in şiirlerinde, Tatar şair ve yazarlarının değerlendirmelerinde daha önceden de bildirildiği gibi mısradan mısraya büyüye gelen duygu veya düşünce şiirin sonunda en yüksek seviyeye ulaşmakta, şiirin duygusal etkisini arttırmakta. Şiirin başında verilen fikir son mısralarda, son kelimelerde daha dolu bir şekilde açılmaktadır.

İstanbul ile ilgili hayat felsefesi, psikolojik derinlik ve düşünce başka bir Tatar şairi Rife Rahman'ın "Türkiye'den Mektuplar, Türkiye'ye Mektuplar" adlı güldestesine de özgü. Şair bu şiirlerinde iki Türk boyu arasındaki dostluğu, kardeşliği överek bu ülkeye olan özlemini okurlara iletme hayali ile yaşamakta. Örneğin, "Türk Yurdunda" adlı şiirinde şair, sanki iki ülkeyi birleştirecek bir köprü aramakta:

Kildem äle tujan ilneñ ärem ise belän, İstanbul

Geldim işte vatanımın pelin kokusuyla, İstanbul.

Cildä kilde sezgä tujan yakniñ dımı.

Rüzgâr ile geldi size vatanımın nemi.

Şiir, sosyal ve tarihi içeriği ile dikkati çekmekte. Millî, medeni görüşler ve çağımızın sorunları da anılmakta bu şiirde. Tabii, duygular çok özel, onlar sadece şairin kendine özgü. Rife Rahman fizik ve ruhi armoninin idealini İstanbul'da buluyor ve bu onun şiirlerine bir sıcaklık, samimilik kazandırıyor. Ama İstanbul'da şair ne kadar eğlense de Kazan'ı özlemekten bir türlü alamıyor kendini:

Här kön kaläm kulda, här kön kâgaz,

Her gün kalem elde, her gün kağıt.

Yazmagan süz inde azdır aña!

Yazılmayan sözler azdır ona!

Äy neçkä bil, äy İstanbul cile!

Hey ince bel, hey İstanbul yeli!

Säläm iltçe minem Kazanıma.

Selam götür benim Kazan'ıma!

Yukarıda şiirleri incelenen her iki şair de aşk konusunu geniş planda izlemiştir. Onlar Türkiye toprağına, burada yaşayan ve değişik kaderlere sahip olan insanlara, Türkiye'nin cenneti andıran doğasına âşık.

Tatar şairlerinin eserlerinde İstanbul eşi bulunmayan güzel bir şehir olduğu kadar, bütün Türk boylarını buluşturabilecek kültüre de sahip. Örneğin Ç. Zarif'in "Üç Gün Yağmur Yağar Hiç Durmadan" şiiri ilk bakışa bir doğa tasviri şiiri olarak izlenebilir. Çünkü bu şiirde şair İstanbul'a özgü tasvirler kullanmakta:

Möezinnär azan äytä. Comga bügen.

Müezzinler ezan okur. Cuma bugün.

Manaralar zihen cıyıp biten yua

Minareler ciddileşip yüzünü yıkar.

Ama şairin bize ulaştırmak istediği fikir daha derin. Müslümanlar için kutsal olan Cuma günü, minarelerin zihnini toplayarak yüzlerini yıkayıp temizlenmesi, yağmurun mitolojiye has üç gün, üç gece durmaksızın yağması, bunlar hepsi Tatar-Türk

okurları için özel anlam taşımakta. Daha fazlası, şair bu şiirinde doğa ile kader konusunu iç içe anlatmakta. Hayattaki değişiklikleri mutluluğa yorumlayabilmek için bir temel aramakta. Ama şairin gönlünde yer alan sıkıntıların, düşüncelerin, efkârın sebebi “Bu Beyazıt Camiinde”, “Orada Hisler Renksiz”, “İstanbul’da Yazın Son Anları”, “Marmara Sahilinde Güller” adlı şiirlerinde daha açık tasvir edilmekte, daha dolu verilmekte.

Yaşamın anlamını aşkta bulan her iki şair de bu duyguları en yoğun şekilde İstanbul’da yaşamaktadırlar. Örneğin, Ç. Zarfif, şiirlerinde sevgilisi için bütün zorlukları, yolunu kesen bütün karşılıkları yenmeye hazır:

*Östälemdä boşluk belän tulı
Masamda da boşluk ile dolu
Kömeş köllek.
Gümüş küllük.
Cide köngä bar da onıtlı –
Yedi güne her şey unutuldu;
Tatar, Törek...
Tatar ve Türk...*

Şiirde sadece kısa bir süre içinde yaşanan duygular anlatılmış olsaydı belki de onlar bizi bu kadar etkilemezdi. Bu duyguların gücü, galiba onların insanoğluna ezelden beri tanış olmasına rağmen her yaşadığında yeni olarak kabul edilmesindedir. İstanbul’da yaşadığı duygularını anlatırken Ç.Zarfif Türk kültürüne özgü tasvirler, kıyaslar kullanmakta. Örneğin, onun sevgilisinin ismi “Kuran-ı Kerim, destan sayfalarında” anılmakta; onun verdiği hediyeler de neredeyse her Türkün boynunda görebildiğimiz bir muska ile taşımın yeşil rengi İslam dinini, hayatı simgeleyen bir yüzük... Bunlar hepsi duyguların derinliğini daha bir açmakta, bu duygulara özel anlam katmaya yardım etmektedir:

*Çit şähärdä çiksez teldä söylär
Yad şehirde sonsuz dilde söyler
İren – neçkä sızik...
İnce çizi olan dudaklarım...*

Bu mısralar ise Türk lehçelerinin çokluğuna, her iki sevgilinin kendi Türk lehçesinde konuşsalar da bir birlerini anlamaktan doğan sevince işaret etmekte.

Åşık olan Tatar gençleri genelde papatya çiçeğinin yaprakları ile fal açarlar. Ç. Zarfif ise Türkiye’de bu falı gül yaprakları aracılığı ile gerçekleştirmekte:

*Göl tacların koyam: söymi, söya...
Gül yapraklarımı döküyorum: seviyor, sevmiyor...*

Çarasızlık...

Çaresizlik...

Şairin gönlü İstanbul'daki doğa, burada açan çiçekler ile özdeşleşmekte. Şair, anlatmak istediği duygulara bizi hemen ilk mısradan yöneltmekte. O, bu tür şiirlerinde, bir birinden uzak duran duyguları, düşünceleri beklenmeyen bir anda bir araya getirmekte. Şair ilk bakışa sanki sıradan bir olaydan konuşuyor gibi ama okuyucu bu şiirlerde başka, daha ciddi, daha önemli şeylere yönelmek zorunda kalıyor. Ç. Zarif, kendi yaşadıklarını anlatarak bize bugünü anlamaya, her anın kıymetini bilip pişmanlıklar duymadan yaşamaya ve geleceğin perdesini aralayıp hayatın ötesine bakmayı da denemeye çağırılmaktadır. Zaman zaman Ç. Zarif derin felsefi düşüncelere dalıp hüzünlenmekte, geride kalan vatanına hasret duymakta. Etrafindakilerin onun hâlinde, yüreğindeki duygularından haberi yok. Bu durum, bu belirsizlik onun canını daha çok sıkmakta sanki.

İstanbul konusunda Rife Rahman da derin bir anlam bulmakta, gerçek hayattan uzaklaşarak romantik duygular yaşamakta. Onu İstanbul her şeyden önce gizemliği ile cezp etmekte. Şairin "Yolup At", "Kleopatra", "Gece İstanbul'u", "Turnalı Gök" gibi şiirleri buna örnektir. Bu şiirlerde duygular çok değişken: şaşkınlık, hayranlık, mutluluk arama ve onu bulamamaktan doğan trajedi... Yani şair, şiirlerini duygu ve düşünce zıtlığı, beklenmeyen lirik değişimler temeline kurmakta, bir birine zıt renkler, tasvirler kullanmakta:

Utrasım kilmi

Ap-ak urındıkka

Östemdäge külmäk

Kara töstä bulgaç!

Oturmak istemem

Beyaz sandalyeye

Üzerimdeki elbise

Kara renkte olunca!

Şairin şiirlerinde temel iki renk var: beyaz ve kara ve onlar arasında bitmez tükenmez bir mücadele söz konusu. Burada kara renk umutsuzluğun, karmaşık duyguların simgesi olsa, beyaz renk mutluluk, saflık ve aşk simgesi olarak algılanmakta. R. Rahman, duyguların derinliğini renkler ve bezekler yardımı ile açmakta:

Töşmi küñellärem

Kara çaçle yarga!

Gönül öz etmiyor

Kara saçlı yâri!

R. Rahman şiirlerinde İstanbul konusu ile iç içe verilen aşk, çok karmaşık ve karşılıklı bir duygudur. Şair ne kadar sevse de, ne kadar ıstırap çekse de kendini hiçbir durumda kaybetmemekte. Bazen ayrı bir detay ya da özdeşlik kurma aracılığı ile ahlâki değerlerin farkına varmakta, başarılı umumileştirmeler yapmakta. Ama İstanbul, ona has kalabalık ve hayatın yoğun akışı ile şairi sanki boğmakta, nefes almasına engel olmakta:

*Ämma kitäm, Ama gidiyorum,
Can asrarlık havası yuk! Nefes alırlık havası yok!*

R. Rahman'ın şiirleri genelde hüzün dolu olsa da onlardan hep efkâr aramak pek doğru olmaz. Şair, fikir ve duygu bütünlüğünü aramaktadır. Yabancı bir ülkeye gelip kendi vatanının kıymetini daha derin anlamaya başlamaktadır. Ezelden beri vatana duyulan sevgi, gururluk hissi, özlem hepsi var onun şiirlerinde. Bir şahsın mutluluğu bu şiirlerde millî düşüncelerin, millî bezeklerin temeline kurulmakta. Yani R. Rahman, Tatar şiirinin bugüne kadar olan kazançlarını kullanarak şiirlerinde duygularını İstanbul ile bağlamakta, onları çağdaş bezeklerle süslemekte.

Ç. Zarfif'in şiirlerinde verilen düşünceler ise, R. Rahman şiirleri ile kıyaslarsak, daha farklı, hatta bambaşka diyebiliriz. O, kendini İstanbul'un dar sokaklarındaki toza karışmış tarihten arayıp bu kutsal toprakta yeniden doğmakta. "İstanbul'da Yazın Son Anları" adlı şiirinde de yazdığı gibi bu şehirde hayat neşesi her şeyden üstün, ölümden bile:

*Haräm fontanında täñkä täñkä teläk...
Harem fiskiyesinde akçe akçe dilek
Ülem köçsez monda, yaşäv ömetleräk!
Ölüm güçsüz burada, hayat daha umut verici!*

Şairin Türk ve Tatar kanını bir araya getiren ve Türk-Tatar kardeşliği bağının devamı olan oğlu ile ilgili şiirleri de Türkiye'ye özgü bezeklerle süslü:

*...Ätiyeñneñ tugañ ciren häterlätkän
...Babanın memleketini hatırlatan
Kara zäytün kebek kara küzläreñ!
Siyah zeytin gibi siyah gözlerin!*

Sonuç:

İstanbul ile ilgili şiirler Tatar edebiyatında yenilik ve gelenek arasındaki çetin münasebeti yansıtarak Tatar şiirinin gelişim sürecini düşünmek için zengin bir malzeme vermektedir. Çağdaş şairler, Tatar şiirini Doğu şiirine özgü zarafet ve güzellik ile zenginleştirmektedirler. Onlar şiire yeni konular, yeni duygular, yeni ahenk getirmektedirler. Demek ki Tatar edebiyatı yeni konularla derinleşiyor, yeni nefes almaya başlıyor. Ç. Zarfif ve R. Rahman şiirlerinde biz bütün Türk boylarında sevilerek kullanılan dolun ay, çeşme, güvercin, sardunya, yel tasvirlerini görebiliriz. Ç. Zarfif'in şiirlerinde özel olarak İstanbul'un tarihi yerleri de bolca dile getirilmekte; Türk sultanlarının isimleri ile anılan camiler (Şehzade, Beyazıt, Süleyman camileri), Topkapı sarayı, Boğaziçi, Üsküdar,

Marmara sahillerini süsleyen güller, sardunyalılar... Hem Ç. Zariף'in hem R. Rahman'ın şiirleri biz Tatarlar için daha bir yönü ile önemli; bir zamanlar Sovyetler döneminde siyasete bağlı olarak dilinden, dininden ve tarihinden kopmaya başlayan Tatarlar yeniden öz dinine, öz tarihine, millî köklerine dönmeye başladı...

Böylece çağdaş Tatar şiiri insan gönlünün aranışları açısından İstanbul konusunu başarılı bir şekilde işlemiş bulunmaktadır. Bu konu çok zengin ve çok renkli bir mevzu olarak Tatar edebiyatını yeni düşüncelerle, yeni duygularla zenginleştirip bizi özel bir şiirin doğuşuna tanık etmektedir.

KAYNAKLAR

RAHMAN Rifâ (2002), **Kerfekte Täräzälär**. Kazan, Tatarstan Kitap Nâşriyatı.

ZARİF Çulpan (2003), **Koyařka Yul Tota Kärvanım**. Kazan, Matbugat Yortı Nâşriyatı.

ZARİF Çulpan (2007), Törkiyadän – İlgä, İdelgä. **Kazan Utları**, N-3, s. 37-40.